

УДК330.15.001.11

Михайло Газуда,
к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства, менеджменту та логістики
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”
м. Ужгород

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЙ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Наукові дослідження в системі “природа-людина-суспільство-виробництво” проходять складний еволюційний процес, оскільки безперервно зростаючі продуктивні сили суспільства дають можливість більш активного впливу на природне середовище з метою перетворення природних ресурсів у споживчі блага. Такий вплив може мати двоїстий характер: з одного боку, позитивно впливати на оточуюче природне середовище, поліпшувати його і удосконалювати, а з іншого – призводити до його погіршення, деградації і руйнації. Взаємодія суспільства і природи завжди проходить при певних соціально-економічних умовах і ними опосередкована. К. Маркс і Ф. Енгельс відмічали, що визначене відношення до природи обумовлюється формою суспільства, і навпаки [1,

08.00.06 - Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища

с. 29], В. Ленін зазначав, що за Марксом географічне середовище ще впливає на людину через виробничі відносини, які виникають в даній місцевості на основі даних продуктивних сил, першою умовою розвитку яких є властивість цього середовища [2, с. 456-457]. Соціально-економічна форма взаємодії суспільства і природи виражається у визначеному типі природокористування, яке доцільно розглядати, виходячи із трудоресурсної теорії про природне середовище, що є загальною умовою праці і матеріальною основою суспільного виробництва. Відомо, що ще А. Сміт, Д. Рікардо розглядали працю в якості створення багатства, а природні ресурси в якості передумови.

Соціально-економічні теорії, взаємопов'язані з природокористуванням, характерні як докласичному так і класичному періоду, окремі з яких притаманні всім системам виробничих відносин (соціально-економічним формаціям), а інші поширюються на період формування і становлення держави. Для всіх систем виробничих відносин важливе місце посідають теорії: власності; еліти; експлуатації, суспільного поділу праці та інші. На пізньому етапі первіснообщинного ладу почала проявлятися дія теорій прав власності та експлуатації. Характерним типом власності на природні ресурси на перших етапах цієї формації була колективна, на пізньому – поєднання колективної і приватної власності.

Ідейні та теоретико-гносеологічні витоки теорії еліти містяться в працях древньогрецького філософа Платона Афіньського, англійського філософа Т. Карлейля та німецького філософа Ф. Ніцше. Як цілісну концепцію, теорію еліти розробили на початку ХХ ст. В. Парето і Г. Моска, які головним знаряддям еліти вважали державу, державну владу, зосередження якої в руках вузької групи привілейованих осіб допомагає їм зміцнювати своє соціально-економічне і політичне становище, зберігати і примножувати привілеї.

Теорія суспільного поділу праці полягає у відокремленні різних видів трудової діяльності в рамках суспільно-економічних формацій. В еволюційному аспекті першим великим суспільним поділом праці було виділення пастуших племен і поділ сільськогосподарського виробництва на землеробство і тваринництво; а другий характеризувався відокремленням ремесла, яке раніше було підсобним заняттям землероба, від сільського господарства [4, с. 58-59]. Період землеробської общини є перехідним періодом від суспільної власності до приватної власності, від первинної формації до формації вторинної [3, с. 28].

Розглядаючи розвиток сучасного цілісного світу з позицій діалектичної єдності цивілізаційних та формаційних аспектів цього процесу, відмітимо, що такий підхід дає змогу, з одного боку, глибоко усвідомити загальні основи виробництва життєвих цінностей, необхідних для розвитку людського суспільства, з іншого – визначити специфічні риси і характер взаємодії різноманітних форм суспільно-еволюційного прогресу, що розвивається в межах єдиної цивілізації. Видатний американський вчений Л. Морган у знаменитій праці “Первісне суспільство” [5], яку по праву вважають однією з визначних пам'яток загальнолюдської культури, виділяв у еволюції людства три головні епохи – епоху дикості, варварства і цивілізації.

При занепаді феодального суспільного способу виробництва набула розвитку теорія меркантилізму. На ранньому етапі (остання третина XV – початок XVI ст.) меркантилізм існував у формі монетаризму, який фетишизував у природокористуванні добувні благородні метали (золото та срібло), як єдину форму багатства і виникнення та примноження його пов'язував з процесом обміну, із здійсненням метаморфозу Г-Т-Г'. До представників раннього меркантилізму відносять – Г. Скаруффі в Італії, У. Стаффорда в Англії та інших. Зокрема, В. Стаффорд, виявив досить правильне, як на ті часи, розуміння зв'язку між вартістю грошей і вартістю товарів, а саме: держава має видати закон, щоб жоден із сировинних продуктів не вивозився за кордон необробленим, оскільки вивезення сировинних ресурсів спричиняє зворотне завезення їх в обробленому вигляді, що для країни є дуже не вигідним.

Непослідовність раннього меркантилізму сприяли появі пізнього всередині XVI ст., найвідомішими представниками якого були Т. Мен в Англії, а Монкреть'єн у Франції та інші. Вони вважали, що економічна система складається з трьох секторів сфери природокористування, а саме: виробничого, сільськогосподарського та іноземних колоній.

Теорії природокористування докласичного періоду, характерні й теоріям класичного періоду, який уособлює капіталістичний спосіб виробництва. У семи десятих роках ХІХ ст. виник неокласичний напрям, який характеризується соціально-економічними теоріями представників багатьох національних шкіл, що стосуватиметься наших подальших наукових досліджень.

*08.00.06 - Економіка природокористування та охорони
навколишнього середовища*

Література

1. Маркс К. Противоположность материалистического и идеалистического воззрений : [Электронный ресурс] / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Соч. 2-е изд. Т.3. – Режим доступа: http://www.marxists.org/russkij/marx/1845/german_ideology/02.htm
2. Ленин В.И. Философские тетради / В.И. Ленин. – Полн. собр. соч., Т. 29. – с. 456-457.
3. Маркс К. Доисторические ступени культуры : [Электронный ресурс] / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Соч. 2-е изд. Т.21. – Москва, 1961. – 782 с. Режим доступа : <http://library.rksmb.org/text/kmfe-pss-t21.pdf>
4. Гальчинський А.С. Основи економічної теорії : [підручник] / А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін. – К. : Вища шк., 1995. – 471 с.
5. Морган Л.Г. Древнее общество или исследование линий прогресса человечества от дикости через варварство к цивилизации. – [Текст] [Электронный ресурс] / Л.Г. Морган. – 2-е изд., Стереотип, 1935. – Режим доступа: <http://matriarhat-v-sssr.narod.ru/mo.htm>

